

Nimistöntutkimuksen uusia näkökulmia

Synvinklar på ortnamn. Redigerad av Kurt Zilliacus. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr 454. Meddelanden från Folkkultursarkivet 1. Helsingfors 1973. 190 s.

1970-luvun alku merkitsee nimistöntutkimuksen nousua maassamme. Tämän nousukauden huomattavimpia tuloksia ovat Eero Kiviniemen v. 1971 ilmestynyt partisiippinimiä käsittelevä väitöskirja ja Kalevalaseuran 1972 julkaisema »Nimikirja», jossa on kirjoituksia 23 tutkijalta. Lisäksi vietettiin v. 1972 Suomen nimiarkiston ja Folkkultursarkivetin järjestämä nimiviikko, joka teki nimiasioita tunnetuksi kautta maan.

Suuren menekin saaneessa »Nimikirjassa» esitellään nimistöämme lähinnä kansantajuisesti. Etenkin kirjan monet mielenkiintoiset ja hauskat henkilönnimiä käsittelevät artikkelit ovat saaneet ostavan yleisön hereille. »Synvinklar på ortnamn» ei ole suuren yleisön kirja. Se on laadittu ensi sijassa nimistöntutkijoita varten. Tutkimuksen kohteena ovat paikannimet, joita valotetaan uusista näkökulmista usein menetelmin. Näistä uusista näkökulmista nimistöä tarkkailemassa on vireä viisikko (kuva s. 4), jonka kapteenina on ruotsinkielisen nimiarkistomme johtaja Kurt »Kurre» Zilliacus. Muun miehistön muodostavat saman arkiston tutkijat Gunnilla Harling ja Peter Slotte sekä heidän suomenkieliset kollegansa Ritva Liisa Pitkänen ja Eero Kiviniemi.

Kulttuurin ja nimistön riippuvuussuhteita tarkastelee Kurt Zilliacus kirjoituksessaan »Kulturen och namnskicket» (s. 7–24). Tutkimuksen kohteena on Korppoon Aspön kalastajakylä, jossa maankäyttö on säilynyt alkuperäisellä kannalla. Isojakokin suoritettiin vasta v. 1935. Zilliacus esittelee ja luokittelee kylän kulttuurinimistön sekä tutkii, missä määrin yleensä on mahdollista jakaa ni-

met luontonimiin ja kulttuurinimiin. Hän toteaa, että on huomattavia aste-eroja siinä, miten nimet ovat kulttuurista riippuvaisia. Tutkimuksen tärkeä lopputulos on se, että nimistöntutkimus on lähinnä kulttuurintutkimusta. Nimiä ja paikkoja ei tule analysoida sellaisinaan, vaan kulttuuri-ilmiöinä kulttuuria, so. elinkeinoaan harjoittaneen nimenantajan näkökulmasta. Nimenantajat eivät tee tarkkaa jakoa kulttuuripaikkoihin ja luonnonpaikkoihin. Sisällön mukainen luokittelu antaa totuudenmukaisemman kuvan kuin muodollinen. Nimenantajankin kannalta vakaan pohjan luokittelulle tarjoavat nimien perusosat. Zilliacus korostaa erityisesti, että tutkijoiden päätelmien on pohjaututtava nimenantajaan ja hänen maailmankuvaansa.

Eero Kiviniemi kirjoittaa paikannimien synnystä tyyppiutkimuksen valossa (Ortnamnens uppkomst i typologiskt perspektiv s. 25—47). Pohjana on hänen väitöskirjansa, jossa on tutkittu perin juurin Suomen I partisiippiin sisältävät nimet. Sivulla 26—39 oleva osa on samalla väitöskirjan ruotsinkielinen referaatti. Partisiippinimiä tutkiessaan Kiviniemi on havainnut, että nimien levikki ja tavallisuus eivät vastaa pohjana olevien verbien levikkiä ja frekvenssiä. Ansiokkaiden tilastollisten ja asutushistoriallisten päätelmien tulos on, että vain noin puolet näistä nimistä on spontaanisti, muista riippumatta syntyneitä. Toinen puoli on muodostettu vanhempien samantyyppisten nimien mallin mukaan joko siten, että määräiteosat ovat identtisiä, tai siten, että mallin mukaan on syntynyt ns. vastakohta- tai variointinimiä (ks. Virittäjä 1971 s. 123—). Uusia alueita asutettaessa tarvittiin yhtäkkiä paljon uusia nimiä, joten oli kaikin puolin tarkoituksenmukaista, että niitä muodostettiin vanhojen tunnettujen nimien ja mallien mukaan. Artikkelinsa loppuosassa (s. 39—47) Kiviniemi kokeilee näiden päätelmien pitävyyttä muunlaisiin nimityyppisiin. Yhtenä esimerkkinä ovat linnunpyyntiin liittyvät *Kiima-*, *Soidin-*, *Soima-* ja *Soi(n)-*

nimet (kartta s. 40), toisena haaraista ja mutkaista paikkaa tarkoittavat *Housu-* ja *Kaatio-* nimet (kartta s. 45). Tulokset ovat samankaltaisia kuin partisiippinimistä saadut. Paikannimessä esiintyvän appellatiivin tai äänteenmuutoksen ei ehdottomasti ole tarvinnut kuulua paikkakunnan murteeseen, vaan ne ovat voineet tulla nimiin analogian kautta. Toistaiseksi Kiviniemi jättää avoimeksi kysymyksen siitä, kuinka suuri analogisen nimenannon osuus on koko nimenannosta ja missä kulkee siirrynnäisten ja mallin mukaan annettujen nimien raja.

Gunilla Harling tutkii artikkelissa »Odlingsnamnens utveckling» (s. 48—67) peltojen ja niittyjen nimien kehitystä Liljendalin Hopomin kylässä. Kirjoitus perustuu tekijän 1971 valmistuneeseen laudaturtyöhön »Ortnamnen i Liljendal». Eri ajoilta peräisin olevien maanmittausasiakirjojen ja paikannimikeräelmien pohjalta tutkija kuvaa viljelyksen kehitystä, nimityyppien vaihtelua sekä viljelysnimien säilymistä ja häviämistä 1600-luvun lopusta nykypäiviin. Nimien määrä on sidoksissa asutuksen leviämiseen, väestön kasvuun ja peltoalan lisääntymiseen. Nimien vertailu pitäjän kahden muun kylän, Hommansbyn ja Eskilomin, nimiin osoittaa, että nimityyppien esiintyminen on riippuvainen maantieteellisistä tekijöistä, kuten esim. viljelysten sijainnista ja maanlaadusta. Nimistön jatkuvuutta koskevia laskelmia haittaa mm. se, ettei tiedetä, missä määrin vanhoihin asiakirjoihin yleensä on nimiä merkitty. Isojakotasiakirjojen (vuodelta 1817) nimien joukossa taas on sellaisia, jotka ehkä ovat vasta jakotilaisuudessa sepitetyjä civätkä kuulu elävään kielenkäyttöön. Tällaista ainutkertaista sporadista nimenantoa olen itsekin havainnut sekä jakokirjoissa että nimestäessäni. Varma tulos Harlingin tutkimuksessa on se, että v. 1917 kansan suusta muistiin pannuista viljelyksennimistä 77 % oli olemassa vielä v. 1967. Jatkossa tutkija aikoo perustaa laskelmansa laajempaan aineistoon, jolloin tuloksetkin tarkentuvat.

»Synvinklar»-teoksen tilastotieteellisen tutkimus on Ritva Liisa Pitkäsén »Grundorden för kringfluten lokal i finska skärgårdsnamn» (s. 68—95), jonka voi suomeksi lukea »Nimikirjasta» (s. 333—359). Tekijä tarkastelee *-maa*, *-saari*, *-luoto*, *-kari*, *-holma* ja *-skeri* -nimiä kolmella eri saaristoalueella (Kustavi, Rymättylä, Kotka) ja pyrkii saamaan selville, onko saaren koko vaikuttanut perusosana olevan sanan valintaan ja mitkä ovat eri perusosaisten saarten keskinäiset sijaintisuhteet. Laskettuaan ja kuvattuaan käyrin eri perusosien pinta-alajakautumat Pitkänen tulee siihen tulokseen, että nimenantajat todellakin ovat nimittäneet eri tavoin erikokoisia saaria. Eriperusosaisten saartenimien keskinäiset suhteet kuvastuvat selvimmin Kustavin ja Rymättylän alueilla, missä *-maa* ja *-saari* -nimet ovat sisimpänä. Sitten seuraavat *-luodot*, ja uloimpana ovat *-kari*t. Lopuksi kirjoittaja toteaa, että jatkossa olisi detaljitutkimus tehtävä yhden kylän puitteissa. Tärkeää on tarkka kenttätutkimus, jossa otetaan huomioon paikan korkeus, maaperä, kasvillisuus jne. Historiantutkimusta apuna käyttäen olisi ehkä mahdollista erottaa vanhat kantanimet ja myöhemmät mallin mukaan tehdyt. Uskon, että tutkimuksia jatkettaessa saavat valaisunsa myös muut perusosat. Tällöin alkaisi esim. sarja *-maa*, *-saari*, *-luoto*, *-kari* perusosalla *-salo* (ruots. *-sala*), johon loppuvat nimet Pitkäsén tutkimilla alueilla ilmeisesti on annettu suurimmille ja vanhimmille saarille.

»Synvinklar på ortnamn»-teoksen alkupuoliskossa käsitellään nimenantoa ja nimenantajaa; kirjan loppuosan kolmessa kirjoituksessa suunnataan tutkijan näkökulma nimenantajan perillisiin eli nykyisiin nimentaitajiin. Näissä sosiologisissa nimitutkimuksissa selvittellään, miten paljon ja millaisia oman kylänsä paikannimiä eri-ikäiset ja eri sukupuolia edustavat asukkaat tietävät.

Tutkimuksen haastatteluineen suorittivat Kristian Slotte (Småböndersin sisämaassa sijaitseva maanviljelyskylä Teeri-

järvellä, s. 101—135), Kurt Zilliacus (Rosalan kalastajakylä Hiittisten saaristossa, s. 137—155) ja Gunilla Harling (Sarvisalon sekä kalastusta että maanviljelystä harjoittava rannikkokylä Pernajassa, s. 156—169). Tiivistelmä tuloksista esitetään artikkelissa »Namnkunnandet i dag — och i morgon?» (s. 170—180).

En puutu tarkemmin osatutkimuksiin, jotka ovat tarkkoja ja suuritöisiä, mutta eräin kohdin riittämättömään ainekseen perustuvia. Jokaisesta kylästä oli valittu 25 haastateltavaa, jotka edustavat eri ikäryhmiä ja sukupuolia. Peruskartoille, joista nimet puuttuivat, oli juoksevin numeroin merkitty tietty määrä kylän paikkoja. Näiden nimiä udeltiin haastateltavilta paikan sijainti pääasiassa suullisesti selittäen. Asutusnimet oli jätetty pois. Vaikka tutkimus ei kaikin kohdin perustukaan kyllin laajaan materiaaliin, saadut lopputulokset ovat kuitenkin selvät ja niistä on hyötyä kaikille nimestäjille ja nimistöntutkijoille niin ruotsalais- kuin suomalaisseuduilla. Ne osoittavat, että vanhemmat haastateltavat tuntevat enemmän nimiä kuin nuoret, miehet huomattavasti enemmän kuin naiset ja pojat selvästi enemmän kuin tytöt. Lähinimet (närsnamn) osataan paremmin kuin kaukonimet (fjärrnamn). Yleisimmin tunnetaan vesistöjen, teiden, maantiemäkien, suurten saarien, lahtien, niemiä ja salmien nimet. Saman perheen jäsenet tuntevat suurin piirtein samat nimet. Tulevaisuus näyttää kuitenkin sellaiselta, että vanhemman sukupolven mukana osa nimistöä tulee häviämään. Tämä johtuu siitä, että vanhat tarvitsivat elinkeinoaan harjoittaessaan nimiä (esim. peltotilkkujen, luonnonniittyjen, hakojen, metsästys- ja kalastuspaikkojen nimiä), joita nykyväki ei enää tarvitse. On odotettavissa, että ulkosaariston ja takamaiden nimistö tulee katoamaan. Todetaan, ettei tällainen kehitys ole hyvästä. Nimet on saatava nimiarkistoihin ja karttoihin tulevaisuutta varten.

Kirjan lopussa (s. 181—190) on mm. juuri nimiarkistojen toimintaa kuvaavasta

vuoden 1972 niminäyttelystä joukko näkymiä, karttoja, kuvia ja kaavioita.

»Synvinklar på ortnamn» on nimistön-tutkimuksen kehityksen kannalta terve-tullut teos. Se ei puutu nimien alkuperän tutkimiseen ja arvailuun, vaan yllyttää nykyisiä ja tulevia tutkijoita käsittelemään nimistöä nimistönä, ottamaan entistä enemmän huomioon nimenantajat ja ni-mentaitajat sekä ehkäpä keksimään uu-siakin näkökulmia, joista nimistöä voi lä-hestyä. Teos ei ole helppolukuinen. Runsas tilastotieteellisten menetelmien käyttö, käyrät, kaaviot ja taulukot tekevät siitä paikka paikoin kuivan ja raskaslukuisen, humanisteille ehkä vaikeatajuisenkin. Mutta tämä matemaattis-tilastollinen tut-kimus luo myös perustaa etymologisille päätelmille ja tekee niistä luotettavam-pia. On tutkimukselle suureksi hyödyksi, että tuoreet tiedot uusista oivalluksista ja menetelmistä, vaikkeivät ne aina perus-tuisikaan laajaan ja perusteellisesti vii-meisteltäyn aineistoon, esitetään nopeasti ja painoasultaan huokeassa muodossa.

Saulo Kepsu